

Trots op het woord schijnbeweging

Taal en gym blijkt een kansrijke combinatie. Acht enthousiaste gymleerkrachten in Den Haag gingen in de pilot 'de taalkrachtige gymleerkracht', gefaciliteerd door gemeente Den Haag, op zoek naar effectieve taalstimulering in de gymles. Niet door taallesjes of extra activiteiten die ten koste kunnen gaan van het bewegen, maar door taal volledig te integreren en ondersteunend aan de gymles in te zetten. Zij zien zowel effect op de taalontwikkeling van kinderen als op de kwaliteit van de gymles.

TEKST TESSA VAN VELZEN E.A.

Taalachterstand

Veel kinderen in Den Haag, net als elders in Nederland, verlaten de basisschool met een grote taalachterstand. Zij hebben een kleine woordenschat, hebben moeite met technisch en begrijpend lezen en struikelen bij het schrijven van een tekst. Dit is ernstig. Een goede beheersing van de taal is immers onmisbaar om je goed te kunnen uitdrukken, goed mee te kunnen doen op school, maar ook later is het nodig bij het solliciteren naar een werkplek.

Om de taalachterstanden in te lopen is veel aandacht nodig. Kijk bijvoorbeeld naar woordenschat: bij binnenkomst op de basisschool kennen autochtone kinderen van hoogopgeleide ouders gemiddeld 2.000 woorden meer dan allochtone kinderen van laagopgeleide ouders (Appel, Kuiken & Vermeer, 2001). Aan het einde van de basisschool is dit verschil opgelopen tot 7.000

woorden. Met taalmethodes wordt hard gewerkt om deze achterstand in te lopen. We weten echter dat kinderen via de woordenschatmethode gemiddeld vijf woorden per dag, ook wel 750/1000 per jaar leren. Dit is te weinig om de sprong te maken. Er is dus meer nodig.

Lydia Dijkhuizen wordt op de Jan Ligthartschool dagelijks geconfronteerd met het taalniveau van de kinderen. Kinderen begrijpen de instructie niet volledig, kennen weinig woorden en spreken soms met gebroken zinnen. Lydia onderzocht hoe zij binnen de gymles ook haar steentje kan bijdragen aan de taalontwikkeling van haar leerlingen.

Een kans

Effectieve taalstimulering is onlosmakelijk verbonden met betekenisvol leren. Betekenisvol leren wil zeggen dat het leren plaatsvindt in contexten die voor kinderen belangrijk zijn.

Voor het leren van nieuwe woorden hebben kinderen bijvoorbeeld een rijke context nodig, die goed aansluit bij dat wat kinderen al weten (Nulft & Verhallen, 2001). In de reguliere les halen leerkrachten 'trucs' uit om deze context na te bouwen. Een emmer met water en losse bakjes zijn nodig om het woord vloeibaar te leren en een afbeelding van Dafne Schippers en sportschoenen helpen bij het woord sprinten. De gymleerkracht hoeft deze trucs echter niet uit te halen omdat het authentieke karakter van de gymles automatisch zorgt voor een rijke context. Denk bij het woord sprinten bijvoorbeeld aan de gym schoenen, de gymzaal en eventueel de sprintbaan. En nog belangrijker: kinderen leren het woord sprinten door het daadwerkelijk te doen. De rijke en vooral échte context van de gymles biedt veel mogelijkheden om kinderen nieuwe woorden te leren.

Pilot de taalkrachtige gymleerkracht

Bij de start van de pilot, die bestond uit gezamenlijke bijeenkomsten en individuele observatie en coaching, gaven de Haagse gymleerkrachten direct aan: "Aandacht voor taal is nodig bij ons op school, maar aandacht voor taal mag niet ten koste gaan van bewegen." Na experimenteren in de praktijk blijken er drie belangrijke tips om de gymles taalrijker te maken:

Gebruik veel idioom: meerdere woorden voor hetzelfde

Taalaanbod gaat over de woorden en zinnen die je zelf als leerkracht gebruikt. Taalaanbod is *rijk*, wanneer je bijvoorbeeld veel verschillende woorden gebruikt of creatieve vragen stelt. De taalkrachtige gymleerkracht is zich bewust van wat hij/zij zélf tijdens de gymles zegt. Zeker wanneer kinderen thuis weinig Nederlands horen, is het cruciaal dat zij op school veel en veel verschillende woorden aangeboden krijgen.

Juf, ik was nèt niet getikt want ik deed een mooie schijnbeweging!

Een valkuil in een authentieke gymles is dat leerkrachten zeggen: "Doe maar zo, Kijk, ik doe het even voor". Op deze manier horen kinderen nog steeds de woorden niet. De taalkrachtige gymleerkracht is zich bewust van zijn eigen taalgebruik en schuwt moeilijkere woorden niet. Zo gebruikte een leerkracht in één les bijvoorbeeld al de volgende woorden: verplaatsen, afspringen, samenwerken, egoïstisch, middelmatig, overspelen, tactiek, stellen, richtpunt, vaardig en rekening houden met. Allemaal complexe (schooltaal-) woorden die in de gymles lichter betekenis krijgen.

Een bijkomend voordeel van een gevarieerd taalgebruik van de gymleerkracht is dat de gyminstructie er ook preciezer van wordt. Zo zegt een gymleerkracht tegen de leerlingen van groep vier: "Bij het ringzwaaien houd je je armen gestrekt en je benen gebogen. Zorg dat je goed grip houdt. Je wijst met je teen richting het plafond en landt met twee voeten op de mat".

Cynthia (Helen Parkhurst) legt kinderen uit groep 7 het fitcircuit uit. Zij heeft echter veel niveauverschillen in de klas. Bij het uitleggen van het woord fit, steekt Roy zijn hand op en laat zijn 'sixpack' zien: 'Juf, ik ben al fit, kijk maar, ik ben gespierd'. Dit geeft Cynthia de mogelijkheid om kennis van het begrip te verdiepen. "Als je fit bent, heb je een goede conditie. Je hebt een goed uithoudingsvermogen. Mensen die fit zijn, zijn vaak ook gespierd". Roy, hoe zorg jij ervoor dat je fit blijft?" Cynthia geeft hiermee betekenis aan het begrip fit, maar daagt Roy ook uit om iets meer over het begrip fit na te denken.

Gebruik woorden die de kinderen nog niet kennen

Het feit dat leerlingen nieuwe woorden in de gymles horen is al winst. Dit garandeert echter niet dat zij de woorden echt actief leren. De taalkrachtige gymleerkracht bedenkt voor zichzelf een aantal woorden waarvan hij wil dat leerlingen deze ook echt actief leren. Dit zijn bij voorkeur woorden die echt goed passen bij de les. Het woord *verspreiden* bij een voetbalspel, het woord *prestatie* bij een naderend basketbaltoernooi en het woord *schijnbeweging* bij een tikspel.

De taalkrachtige leerkracht kan bij het kiezen van woorden uit verschillende woordenschaten putten: de basiswoordenschat (de 6.000 belangrijkste woorden in de Nederlandse taal die kinderen zo snel mogelijk moeten leren, zoals zwart, zitten en boven), vaktaal (specifieke woorden die horen bij het vak lichamelijke opvoeding, zoals boulderen en afsprong), en schooltaalwoorden. Schooltaalwoorden zijn woorden die je gebruikt om op school te kunnen praten, teksten te kunnen lezen en informatie te kunnen verzamelen (bijvoorbeeld vergelijken, verspreiden, dichtbij, nauwkeurig). Lydia Dijkhuizen zoekt voor de keuze van woorden samenwerking met de groepsleerkracht "Ik bekijk de woordenlijst die dit thema centraal staat in de les en kijk of er woorden tussen staan die ik goed kan aanleren in de gymles."

Bij het aanleren van woorden, hanteert de taalkrachtige gymleerkracht een aanpak gebaseerd op de Viertakt van Marianne Verhallen: het woord kort uitleggen en uitbeelden, het woord in de context plaatsen en kinderen uitdagen het nieuwe begrip te gebruiken. Robin

(Comeniuschool) geeft leerlingen instructie over een oefening waarbij de leerlingen moeten balanceren. Hij heeft het woord balanceren op het bord geschreven. Robin gaat staan en doet voor hoe hij balanceert, tegelijkertijd zegt hij: “We gaan vandaag balanceren. Als je balanceert probeer je je evenwicht te houden. In het circus bijvoorbeeld, balanceren acrobaten op een touw. Ze houden hun evenwicht door hun armen hori-

De rijke en vooral échte context van de gymles biedt veel mogelijkheden om kinderen nieuwe woorden te leren.

zontaal te houden. Voetje voor voetje balanceren zij op het touw. Balanceren vraagt veel concentratie. Jorik, hoe zorg je ervoor dat je goed balans houdt, dat je balanceert?” Robin geeft hiermee een duidelijke definitie, herhaalt het woord balanceren een aantal keer, koppelt het aan het circus (een bekende context voor kinderen) en laat leerlingen het woord gebruiken.

Om tijdens de les regelmatig terug te kunnen komen op de woorden, schrijft Lydia de nieuwe woorden op haar whiteboard op. Ook gebruikt ze geplastificeerde kaarten met woorden tijdens haar instructie. Bij Jeroen (De Springbok) op school is afgesproken dat iedereen werkt met woordlabels. Om leerlingen te helpen met de basiswoordenschat, hangen overal in school labels. Jeroen heeft de kernbegrippen in de les gelabeld en wijst leerlingen hier regelmatig op.

De leerlingen moeten uitgedaagd worden om zelf taal te gebruiken. Dit is belangrijk voor de groei

van de actieve woordenschat en mondelinge vaardigheden. De taalkrachtige gymleerkracht probeert op verschillende momenten zinvolle interactie te creëren die bijdraagt aan de kwaliteit van de gymles. Een vraag die taalproductie uitlokt, is een open creatieve vraag. Daniëlle (De Leeuwerikhoeve) wil dat groep acht nadenkt over de manier van samenwerken en vraagt hen “Hoe kunnen jullie beter samenwerken?” Inge (Erasmusschool) vraagt haar groep acht leerlingen aan het begin van de les “Morgen is het basketbaltoernooi. Hoe gaan jullie zorgen voor een optimale prestatie?” Leerlingen worden uitgedaagd om hier samen een aantal spelregels voor te bedenken. Door échte en interessante vragen aan leerlingen te stellen, ontstaat er meer contact met de leerlingen.

Naast het stellen van goede vragen, creëren de gymleerkrachten momenten waarop leerlingen met elkaar praten. Jos (Prinses Marijkeschool) daagt taalproductie bij leerlingen uit door hen te betrekken bij de instructie. Hij vraagt zijn kleuterleerlingen: “Luister goed naar Ahmet. Ahmet kun jij vertellen en voordoen hoe je de pittenzak moet werpen?”.

Wat levert deze aandacht voor taal op? De combinatie van taal en gym levert op verschillende niveaus iets op. Aandacht voor taal in de gymles levert een bijdrage aan de omvang van de woordenschat van leerlingen. De rijke en betekenisvolle context van de gymles maakt het mogelijk nieuwe woorden te leren en andere woorden te herhalen en verdiepen. Lydia vertelt dat de samenwerking met de groepsleerkracht de doorgaande lijn binnen de school versterkt “omdat ik rekening houd met de woorden die bij het thema horen, versterken we elkaar. We werken aan dezelfde woorden, waardoor leerlingen de woorden vaker horen en de kans groter is dat zij deze echt leren”.

Daarnaast ziet Lydia een neveneffect van het leren beheersen van nieuwe woorden. Kinderen vinden het stoer als zij een nieuwe woord hebben geleerd en zijn daar trots op.

Leerlingen zijn door een taalrijke uitleg meer geïnteresseerd in wat woorden betekenen en waar woorden op gebaseerd zijn. Leerlingen krijgen hiermee meer interesse voor taal omdat er meer begrip is. Door de interactie die je creëert, zijn leerlingen meer betrokken, behalen leerlingen sneller hun vaardigheidsdoelen, heb je als leerkracht meer contact én hebben leerlingen meer interactie met elkaar.

Cynthia benadrukt dat de grootste winst ligt in het feit dat je jezelf als leerkracht bewust bent van de taal die je gebruikt. “Je gaat bewuster lesgeven. Aandacht voor taal is zo een verrijking voor de les.” ■

Auteurs

Lydia Dijkhuizen:
gymleerkracht basisschool
Jan Ligthartschool, Den Haag

Tessa van Velzen:
adviseur Sardes

Karin Vaessen: adviseur
Sardes

De pilot de taalkrachtige gymleerkracht is uitgevoerd door Sardes in opdracht van gemeente Den Haag. De volgende scholen hebben deelgenomen: Helen Parkhurst, Jan Ligthartschool, OBS De Springbok, Prinses Marijkeschool, Zuidwalschool, OBS Erasmus, CBS Comeniuschool, en OBS de Leeuwerikhoeve.

Literatuur:

Appel, R., Kuiken, F. & Vermeer, A. (2001). *Nederlands als tweede taal in het basisonderwijs*. Utrecht/ Zutphen: ThiemeMeulenhoff

Nulft, van den D. & Verhallen, M. (2001) *Met woorden in de weer*. Bussum: Coutinho

Contact:

t.vanvelzen@sardes.nl

Foto's

van de auteurs

Kernwoorden

taal, bewegen, verrijking, uitdagen